

Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik

Seçil Deren Van Het Hof
Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi

• • •

Özet

Edebiyat, özelden romanlar, yazıldıkları dönemin ve kültürün zihinsel yapılarını kavramayı mümkün kılan estetik, hatta antropolojik nesnelere olarak anlaşılabilir. Bu çerçeveden bakılarak erken dönem cumhuriyet romanında zenginler ve zenginlik incelenmiştir. Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Suat Derviş, Mahmut Yerasi, Burhan Cahit Morkaya, Sermet Muhtar Alus, Refik Ahmet Sevengil, Reşat Enis, Salâhaddin Enis ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1923-1938 arasında basılmış ya da tefrika edilmiş romanlarında zenginler ve zenginliğe dair kurguların dönemin siyasi ve ekonomik dokusuyla örtüştüğü noktalar ortaya konmuştur. 1930 sonrası romanların devletçilik halkçılık vurgusuyla öncekilerden farklılaştığı tespit edilmiştir. İncelenen romanların en önemli özelliğinin zenginler ve zenginlik üstünden siyasi muhalefete kaynaklık etmeleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: erken cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı, milli iktisat, devletçilikve halkçılık, zengin ve zenginlik

The Wealthy and The Wealthiness in Early Republican Novels

Abstract

Literature, specifically novels, can be grasped as aesthetic, even anthropological artefacts which enable the comprehension of the cognitive structure of their time and culture. In this perspective, this article focuses on the wealth and the wealthy in early republican novels. The works of Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Suat Derviş, Mahmut Yerasi, Burhan Cahit Morkaya, Sermet Muhtar Alus, Refik Ahmet Sevengil, Reşat Enis, Salâhaddin Enis and Hüseyin Rahmi Gürpınar, that were published as book or newspaper serial in 1923-1938, are analysed to portray a congruence in the construction of the wealth and the wealthy with political and economic texture of the period. The analysis put forth a differentiation amongst the novels brought about with an emphasis on the Kemalist principles of etatism/populism in the post-1930 novels. Furthermore, the most important characteristic of the novels analysed in this article emerged as them being the language of opposition through their construction of the wealth and the wealthy.

Keywords: early republican Turkish literature, national economy, etatism and populism, the wealthy and the wealthiness.

Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik¹

1923-1938, Cumhuriyet'in ilanıyla Atatürk'ün ölümü arasında tek partili ve Atatürk yönetimindeki dönemi tarif eder. Bu dönemin; toplumsal yapıya ve kültüre bakıldığında Tanzimat sonrasının devamı, ekonomi politikalarına bakıldığında II. Meşrutiyet'in devamı olduğu görülür. 1923-1938 arası dönem aynı zamanda erken cumhuriyeti, yani Kemalist ideolojinin inşası ve reformların yerleşme dönemini ifade eder. Bu makalede, 1923-1938 arasında kitap olarak basılmış ya da gazetede tefrika edilmiş romanlarda zengin ve zenginliğin ele alınışı incelenmiştir. Bu romanlarda, mütareke dönemi romanlarıyla devamlılık gösterir biçimde bir sosyal tip olarak karşımıza çıkan "zengin", toplumsal ve tarihsel bir gerçekliğin temsilidir. Bu "zengin"ler iyi kurgulanmış roman karakterleri değildirler. Yeni kurulan rejimin aydınları olan romancıların tahayyülünde kötü, yoz, hain, milli duygudan yoksun, bencil insanlar olarak zenginler prototipleştirilmişlerdir. Sosyal tip olarak "zengin"i kurgulayan erken cumhuriyet dönemi aydınlardan, dönemin zihniyetine dair bir şeyler öğrenmek yeni tarihselci yaklaşıma göre mümkündür (Veeser, 1989; Opperman, 2006). Bir temsil sistemi olarak edebiyat/roman dışı vurduğu anlamlandırma pratikleri aracılığıyla içinden geliştirildiği kültürün ve dönemin zihniyet örüntülerini kavramaya izin veren bir sistemdir. Toplumsal değişimi okumak, direnişi anlamak, tarihin ve ideolojinin halklar üstündeki izlerini takip için romandan daha iyi antropolojik ya da estetik nesne olamayacağı da söylenebilir (Gökner, 2008: 472). Bu makale-

1 Makalenin ilk halini okumak ve yorumlarını yazmak için zaman ayıran sevgili hocam Raşit Kaya'ya, yalnızca Milli Kütüphane'de bulabildiğim romanları bana ulaştıran Tezcan Durna'ya ve makalenin olgunlaşmasına yorumlarıyla katkıda bulunan iki hakeme teşekkürü borç bilirim.

de incelenen romanlarda da dışa vurulan zenginlerin ve zenginliğin erken cumhuriyet döneminin zihniyet örüntüleri ile olan etkileşimi izlenmeye çalışılmaktadır.

Dönemin üretken yazarlarının büyük bölümü tarafından olumlu sosyal tip olarak, milli duyguları güçlü, sağlam ahlaklı, vatanı için fedakârlığa hazır, Batı'nın bilimsel bakışıyla öz değerlerini sentezlemiş ve sindirmiş kahramanlar yaratılmıştır. Bunun karşısında bize "zengin" diyerek genellebileceğimiz kötü karakterler ile olmaması gereken, istenmeyen anlatılmaya çalışılmıştır. Bu olumsuz sosyal tip, milli duygulardan yoksun, paradan başka değeri olmayan, dejenere, kozmopolit, bencil, "alafranga" dır (Batı taklitçisi). Olumlu sosyal tipler kadar "zengin" de sentetik ve didaktiktir. Bu iki tipin karşıtlığının üç asli eksenini ise zenginliğe karşı yoksulluk, taklitçi/tüketici Batılılaşmaya karşı sentezlenmiş Batıllık ve kozmopolitliğe karşı millilik oluşturur.

Zengin tipi 1923-38 dönemi romanında iki biçimde karşımıza çıkar: harp zengini/vurguncu ve komprador burjuva. Bu iki biçimin dönemsel olarak da ayrışması farklı siyasal, ekonomik ve toplumsal arka planların ürünleri olduklarını düşündürmektedir. Bu nedenle bu makalede adı geçen yirmi altı romanın ardındaki zihniyet örüntüsünü ortaya koymak için siyasal tarih kaynaklarına başvurulmuştur. Böylece romanların tarihsel bağlamı içinde sosyal tip olarak zenginlerin erken cumhuriyet döneminin zihniyetinde ne tür bir politik, ekonomik ve toplumsal anlayışın taşıyıcısı oldukları araştırılmıştır. Harp zengini/vurguncu tipi ilk 1917'de, İttihat ve Terakki'nin milli iktisat politikası sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu poli-

tikanın devam ettiği 1930'lara değin, edebiyatta da harp zengini/vurguncu tipi görülmektedir. 1930 sonrasında devletçi ekonomiye geçişle beraber romanlarda zengin, komprador burjuva niteliği kazanmaktadır.

Milli İktisat ve Harp Zengini

Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat ile geçirdiği dönüşüm sonucunda merkantil kapitalizme bir yarı-sömürge olarak dahil olmuş ve sivil-asker bürokrasi bu sürece imparatorluğu korumak adına önyak olmuştur. Merkantil kapitalizmin imparatorluktaki gelişim sürecinde dışarıda kalan nüfusun çoğunluğu giderek fakirleşirken, sivil-asker bürokrat küçük bir kesim, yaratılan artı değerden pay almıştır (Kazgan, 2004: 52-53). Ancak İttihat ve Terakki kadroları Osmanlı'nın kendi burjuvazisine ihtiyacı olduğunun farkındaydı. "Bir Osmanlı burjuvazisi şüphesiz vardı; ancak bu sınıfın üç belirgin niteliği, sanayide değil ticarete (ve özellikle dış ticarete) gelişmiş olması; buna bağlı olarak komprador bir özellik taşıması ve büyük ölçüde gayrimüslim (Rum, Yahudi, Levanten, Ermeni) unsurlardan oluşması idi" (Boratav, 2002: 302). İttihat ve Terakki kadrolarını meşgul eden önemli sorulardan biri Balkan Savaşları'nın yarattığı milliyetçi ruh hali ve Birinci Dünya Savaşı'nın ortamının bir fırsat olarak değerlendirilebilirliği idi. Düşman devletlerin uyruğundaki azınlıklar ve Levantenler gitmişti. Boşalan topraklar ve işyerleri geride kalanlar tarafından dolduruluyordu (Kazgan, 2004: 54). Savaş koşullarında kapitülasyonlar kaldırılmış² ve gümrük vergileri yükseltilmişti. Ayrıca Anadolu'dan İstanbul ve İzmir'e gönderilen tarım ürünleri, zenginleşen tarım girişimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştı. İttihat ve Terakki bu koşullara "milli burjuva" yetiştirmeyi kolaylaştırabilecek uygulamalar ekledi. Tarım kredi ve satış kooperatifleri örgütlendi, tarımsal ihraç ürünleri piyasalarında azınlık tüccarlarına karşı Müslüman-Türk üreticiler desteklendi. İç ticarete etkin, küçük ve orta sermayeli, esnaf özellikleri ağır basan Müslüman-Türk burjuvazinin zayıf, dağınık, örgütsüz ve bağımlı durumundan kurtarılması için siyasi düzenlemeler yapıldı. Ancak tüm bu gelişmelerin yanı sıra karaborsa faaliyetleri de giderek artıyordu.

2 İttihat ve Terakki Eylül 1914'de 1 Ekim'den itibaren geçerli olmak üzere kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdıklarını duyurmuştur (Zürcher, 1993: 129).

İttihat ve Terakki hükümeti savaş içinde spekülâtif faaliyetleri yasalar ve kurumlar yoluyla genelde önlemek istese de, bu yoldan zenginleşen Müslüman-Türk tüccara göz yumdu. Azınlıklar aleyhine, bunlar lehine yapılan ayrımcılık, ne yazık ki, savaş zengini, toplumsal ahlâkı çökerten bir sınıfın ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Oysa İttihat ve Terakki'nin amacı üretime dönük bir orta sınıf yaratmaktı. Mütareke yıllarının İstanbul'u "milli burjuva" yetiştirme amacının yararları yanında nasıl yoz bir savaş zengini sınıf da yarattığını ortaya koymuştu (Kazgan, 2004: 54).

Birinci Dünya Savaşı'nın özellikle ikinci yılından itibaren, İstanbul'daki nüfus yoğunluğuna karşın dış bağlantıların kesilmesi mal kıtlığına neden olmuştu. Savaş koşullarında istifçiliğin ve karaborsacılığın önünü almak için hükümetin birçok mala tavan fiyat belirlemesine rağmen kıtlığı çeken her türlü malın el altından satışı devam etmekteydi. Mayıs 1917 sonlarına doğru hükümet spekülasyon ve istifçilikle ciddi bir mücadeleye girişti. Men-i İhtikâr Heyeti kurularak spekülasyonla ortaya çıkan fiyat artışına engel olunmaya çalışıldı. Heyet, milli iktisat gereği gayrimüslim tüccarı sıkı denetime tabi tutmuş, spekülasyon ve istifçilik suçundan bir kısmına para ve hapis cezası uygulamıştı. Ancak Müslüman-Türk esnaf birikimini sürdürüyordu, üstelik gayrimüslim tüccarın tasfiyesi sonucunda piyasadaki etkinliği artmıştı ve fiyatları rahatlıkla yönlendirebiliyordu. Sonuçta fiyatlar düşeceğine daha da yükseldi ve İttihat ve Terakki hükümeti spekülasyonla mücadelede başarılı olamadı.

Hükümetin tüm tedbirlere rağmen kontrol altına alamadığı spekülasyon ve istifçilik ile "pazar için üretimde bulunan orta ve büyük köylü, malı pazara sevk eden tüccar, dağıtımını sağlayan perakendeci esnaf giderek güçlendi. Osmanlı toplumunda 'yeni zengin' ya da 'harp zengini' bir orta sınıf doğdu." (Toprak, 1995: 157). Bu sınıfın kökeni çoğunlukla esnaf ve zanaatkâr loncalarına dayanıyordu; Avrupa'nın ekonomik sızması karşısında devletin himayesini arıyor, geçmişin hayaliyle yaşıyor ve statükoyu sürdürebilmeyi tercih ediyordu. "İttihatçılar, bu tür kişileri kendi burjuvazilerinin bir unsuru olarak kullanmak zorunda kaldı" (Ahmad, 1999: 26). Ancak bu sınıf kâr etmek ile vurgunculuk arasında ayırım yapamıyordu, üstelik İttihatçıların istedikleri ilerici işlevleri üstlenmek için çok tutucuydu.

Savaş yıllarında büyük gazeteler "Ey Türk zengin ol!" diye başlık atmışlar; Yusuf Akçura "Harb-i Umumi esnasında Türk'ü iktisaden yük-

seltmek, mutavassıt bir burjuvazi ihdas etmek” hedefini savunmuştu (Boratav, 2002: 305). Oysa 1918’e gelindiğinde *Vakit* gazetesi başyazarı Ahmet Emin [Yalman] üç tür zengin tarif ediyordu: “üreterek para kazananlar, spekülasyon ya da borsadan para kazanıp bunu akılcı değerlendiren zenginler ve bu tür kazançla har vurup harman savurarak bu parayı sefahate harcayan zenginler” (Toprak, 1995: 157). Savaşın sonlarına doğru basın özellikle son gruptaki “harp zengini”ni bir sorun olarak görüyor, toplum için zararlı olduğu kanaatini dile getiriyordu. Bu dönemde eleştirmeye başlanan harp zenginleri toplumsal bellekte önemli bir yere sahiptirler. 1914’de *Tasvir-i Efkar*’da çalışmakta olan Zekeriya Sertel savaş yıllarına dair anılarında ünlü harp zenginlerine yer vermiştir:

... savaşa girişimiz halk ve imparatorluk için bir yıkım oldu. Önce bir kıtlık başladı. Bu kıtlık yıldan yıla arttı. Yıllarca çamur gibi kara ekmeğe başlıca gıdamız oldu. Geniş halk yığınları yiyecek şey bulamıyordu. Çocuklar sütsüz, hastalar ilaçsız, insanlar ekmezsiz kaldı. Bunun yanında karaborsacılık, yolsuzluk ve rüşvet aldı yürüdü. İttihatçılara bağlı olan imtiyazlılar, sonsuz servetler yaptılar. Bunlar, aç kalmış halkın sefaletiyle alay eder gibi işi sefahate vurdular. Apartmanlar kurdular. Barlarda ve eğlence yerlerinde artistlerin sigaralarını binlik banknotlarla yakıp eğlendiler. şarap ve şampanyadan nehirler akıttılar. Bunları aç halkın gözü önünde yapıyorlardı. Hele Harbiye Nezareti Levazım Dairesi Başkanı Topal İsmail Hakkı Paşa’nın hırsızlığı artık dillere destan olmuştu. ... En büyük ticaret vasıtası vagon satışıydı. O vakit vagon ticareti vurgunculuğun en kârlı şekliydi. Demiryolları çok yüklü olduğu için vasıta bulunamıyordu. Harbiye Nezareti Levazım Dairesi’nden boş vagon satın alıyordu. Bazen bir vagon için on bin lira kadar hava parası verdikleri olurdu. Bu vagon ticaretiyle başta İsmail Hakkı Paşa, bütün Harbiye Nezareti servet yapıyor, başkalarını da zengin ediyorlardı (2001: 58-59).

Sabiha Sertel ise 30 Ekim 1918’de imzalanan Sevr Antlaşması sonrasında İstanbul’daki durumu anlatırken harp zenginleriyle halkın yoksulluğunu karşılaştırır:

Kenar mahalleler yoksulluğun somut bir örneği... Bir yanda cullara sarılmış, çıplak ayaklı çocuklar sırtıyor. Öte yanda vagon ticaretiyle milyonlar vuran topal İsmail Hakkı Paşa’lar, bulgur palaslar kuran harp zenginleri, Viyana’lı artist Miloviç’in sigarasını banknotlarla yakıyorlar. Harp içinde saman ekmeği yiyenlerle harpte zengin olanlar karşı karşıya. Biri karargâhını şişli’de, Nişantaşı’nda, İstanbul’un onarılmış semtlerinde, öteki Fatih’in, Aksaray’ın, Cihangir’in fakir mahallelerinde, yangın harabelerinde kurmuş (1987: 11)

Harp zenginliklerinin arkasında siyasal, askeri, bürokratik konuların ve ilişkilerin kullanılması vardı. Anadolu'dan mal getirme gereksinimine karşın savaş koşullarında demiryolları tamamen askeri hizmete sunulmuşken, ulaşım imkânları son derece sınırlıydı. Savaş dolayısıyla Harbiye Nezareti'nin denetimine geçen demiryollarında orduya gerekli olan dışındaki az sayıdaki vagonun tüccarın kullanımına ayrılması "vagon ticareti" diye bilinen yolsuzluğun kaynağı oldu. "Ticaretle ilişkisi olmayan nüfuzlu bazı kişiler kendilerine 'vagon vesikası' sağlayarak tatlı kazanç kapıları elde etmişlerdi. Nitekim bu tür imtiyazlı kişiler, ele geçirdikleri vagonları 2.000 ile 3.000 lira karşılığı malı çürümeye yüz tutmuş tüccara devrederek kısa sürede zengin olmuşlardı" (Toprak, 1995: 158).

Harp zengini, 1923 öncesi romanlardan cumhuriyet dönemine miras bir karakterdir (Kacıroğlu, 2009). Vagon ticaretiyle ve spekülasyonla vurgun yapmış harp zengini en kötü karakter olarak cumhuriyet sonrasında da pek çok romanda karşımıza çıkar. Peyami Safa'nın *Mahşer* romanının cepheden yeni dönmüş kahramanı Nihad, bu şekilde zenginleşmiş bir aileyle yaşayan ve bunların içyüzünü bilen Muazzez'den kendisine vagon ticaretinin ne olduğunu anlatmasını ister:

... anladığıma göre, mebus, kendi nüfuzunu kullanıyor, bedava vagon buluyor, sonra Mahir Bey'le ortak oluyorlar, Arabistan'dan, Galicya'dan, falandan ucuz mal getiriyorlar, satıyorlar... tabii... ateş bahasına (2000: 57).

Vagon ticareti Harbiye Nezareti Levazım Dairesi'ndeki asker bürokratların yolsuzluk yapımlarıyla mümkün olmuştur. Ancak İttihat ve Terakki'nin bu yolsuzlukları engellememesi, hatta göz yumması, sorumluluğu tüm siyasetçilere yüklemiştir. Burhan Cahit'in İkinci Meşrutiyet Dönemini genç gazetecilerin mektuplaşmalarında anlattığı *Düinkülerin Romanı*'nda Ahmet Rifkı siyasal sisteme dayanarak ortaya çıkan harp zenginlerinin ardındaki siyasetçilerin portresini çizer:

İnkılâp yapanlar içinde Talât Paşa, arkadaşlarının onu basit görmelerine rağmen daha idealist, daha inkılâpçı. [Ötekiler] yağlandılar azizim. ... bizde iktidar makamı ikbal mevkii oluyor. Nezaret koltukları bir semirtme makinesi gibi içine oturana besliye besliye şişiriyor (1934: 81).

Feroz Ahmad, Müslüman-Türk burjuvazisi siyasi himayeye muhtaç olduğu müddetçe İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri ile Cemiyetin hima-

ye edebileceği bütün diğer kişilerin ellerindeki fırsatları kullanmalarının kaçınılmaz olduğuna dikkati çeker (1999: 54). İttihatçılar savaş boyunca küçük servetler yapmak için mevkilerini kullanmışlardır. Bunlardan en ünlüleri; Kara Kemal, Emanuel Karasu, Bedri Bey ve Topal İsmail Hakkı Paşa'dır. Reşat Nuri'nin *Gizli El* romanında Şeref'in Bursa'da tanıştığı Miralay Murat Bey, okura Teşkilat-ı Mahsusa'dan Kara Kemal'i düşündürür. Miralay Murat Bey Meşrutiyet hareketinde büyük hizmetler etmiş, sonra da politikaya geçmiştir. Sözlerinden Talat Bey ve Enver Paşa ile yakın çalıştığı belli olmaktadır. Bir an çeteci ve ihtilalci gibi konuşan bu adam az sonra derin görüşlü bir devlet adamı gibi konuşmaktadır:

Memleket içinde günden güne arttığını dehşetle gördüğümüz yokluk, hakiki yokluk, ihtiyaç maddesi yokluğu değil, teşkilat yokluğuydu. Bir şehirde dirhemi kalmamış bir gıda, yahut bir ihtiyaç maddesi bağırsan iştirilecek mesafedeki bir kasabada alıcısız, yahut nakliye vasıtaları imkansızlığından çürüyordu. ... bir el; teşkilat eli mevcudu rasyonel bir şekilde üleştirmesini bilsin; bu harbi ferah ferah çıkarırdık. Ama, devlet bu işi kendi başına yapamazdı; yardımcı eller lâzımdı (102).

Bu satırlarla Yakup Kadri vagon ticaretinin İttihat ve Terakki'nin savaş dönemi politikasının bir parçası olduğunu ve doğrudan İttihat ve Terakki üyelerince yönetildiğini anlatmaya çalışmaktadır. İttihat ve Terakki'nin devletin kurtuluşu için yerli ticaret burjuvazisini gerekli gördüğü düşünüldüğünde Yakup Kadri'nin vurgunculuğu mümkün kılan ilişkiler ağı içinde İttihat ve Terakki üyelerinin yerini ve anlayışını doğru çözümlediği görülür.

Servet Muhtar Alusise *Harp Zengininin Geline*'nde İttihat ve Terakki'nin Memur'un Şirketi diye bilinen örgüt aracılığıyla küçük bürokratları dahi ticarete çekmeye çalıştığını belirtir. Adalar vapurunda bir paşanın yanındakiyle sohbeti, ticaretin neden bu kadar kazançlı olduğu konusunda bizi aydınlatır. Memurluk gözden düşmüş, ticaretle uğraşmak moda olmuştur. Ticarete başarının sırrı "taraflıkta, mensubiyette" dir. Paşa "Bizim bildiğimiz sermayesiz ticaret olmaz; halbuki bugün sermayenin hükmü yok. Bir iki dalaveresi, açmazı var... Oyununa getirdin mi, birer birer mars et çık dışarı" diye durumdan yakınmaktadır (1934: 158). Çünkü sırtını siyasal ilişkilere dayamış yeni tüccarlar Osmanlı toplumunun geleneksel gelir bölüşümünün altüst olmasına neden olmuşlardır. Savaşın getirdiği insan kaybı, göçler ve maddi kayıplarla birleşince servet dağılımındaki bu

olumsuz gelişmeler toplumsal yapıyı ciddi biçimde sarmıştır: “Osmanlı toplumsal kuruluşunun belkemiğini oluşturan sabit gelirli memur ve asker kesimi yıkıma uğrarken” (Timur, 1991: 164) politik ilişkiler kurabilen esnaf hızla zenginleşmiştir.

Bu ilişkilerin sürdürüldüğü mekânlar ise salonlardır. Zenginlerin sefahat için kullandıkları mekân da salondur ve bu salonların başkışileri ev sahibeleridir. *Zaniyeler*'de Münevver Hanım'ın, *Ankara*'da Selma Hanım'ın, *Sodom ve Gomora*'de Leyla'nın, *Çıplaklar*'da Vural Gündoğdu'nun salonları önemli ilişkilerin kurulduğu salonlardır. Bu salon kadın ve erkeğin bir arada bulunduğu ve içkili partilerin düzenlendiği bir mekân olarak pek çok romanda karşımıza çıkar.

Bir salon nedir? XVIII. yüzyılda bir salon en azından belli bir ölçüde olgun bir kadının, istediği şekilde yönettiği küçük bir saraydır. Yönetici kadın her gün belli saatlerde (daha ziyade akşam üzeri) büyük çoğunluğu bilim ve sanat dünyasına mensup önemli kişileri kabul eder ve her türlü sorun, her türlü önyargıdan uzak bir şekilde tartışılır. Salon sahibi hanımlar, genellikle çok genç evlenmiş ve kocalarının servetlerinden yararlanmış haris tiplerdir (Timur, 1991: 22).

Erken cumhuriyet dönemi romanlarında salon, dejenerasyonun vuku bulduğu mekânlardır. Timur, salonların Fransız kültür yaşamındaki bir işlevinin evlilik dışı aşkları ve cinsel ilişkileri normalleştirilmesi olduğunu belirtir (1991: 23). Erken cumhuriyet dönemi romanlarında salonlar hem evlilik dışı aşkların hem de mütareke döneminde Türk kadınının işgal kuvvetleri askerleriyle “dans ettiği” partilerin mekânı olduğundan dejenerasyon derinleşir. Namus, kadın ve vatan: korunması ve sahip çıkılması gereken üçlü, bu salonlarda kaybedilmektedir. *Pervin Ablâ*'da Muzaffer, Nahit Refik'in “âdeti ticari maksatla evlenmek” istiyor olmasına şaşırır: Nahit Refik Beyoğlu, Pangaltı ya da o civarlarda müstakil bir evi olsun ve orada İstanbul'da çevre edinmesini sağlayacak davetler, ziyafetler verilsin, evleneceği kadın da bu ortamlarda ev sahipliği yapabilecek nitelikte olsun istemektedir. Nahit Refik bunu şöyle açıklar: “Emin ol ki en güç en karışık işler, salonlarda yazıhanelerden daha kolaylıkla hallolunur” (1967: 26). *Zaniyeler*'de Fitnat Hanım, kocası, sevgilileri, yakın arkadaşı İclâl gibi insanların kötülüğe bulaşmalarında kilit isim Fitnat Hanım'ın teyzesi Münevver ve kilit mekân Münevver'in salonudur. Mahmut Yesari'nin *Çoban Yıldızı*'ndaki harp zengini Sâib Râmi bir “salon şakisi” dir:

Sâib Râmi Bey; orta boylu, ne zayıf ne şişman, az esmer çehreli, zengin tanınmış bir adamdı. Gözlüklerinin arkasından, kafesinden kaçmak için etrafında bir delik arayan bir kaplan gibi, fır fır dönen hilekar gözlü bir “salon şakisi” idi. O; herhalde izdivaç fikriyle Nigâr’ın peşinde dolaşmıyordu. Kâh bir gümrük işinde çevirdiği bir dolaptan, kâh bir tütün veya zahire alım satımında şeriklerine, hatta fakir ayak tellâllarına oynadığı oyunlardan, her yaptığı dalavereyi bir zekâ eseri addederek iftiharla bahseden, paranın namusuna hürmet eden bir insan kusurudur (Yesari, 1925: 365 aktaran Tokar, 1996: 138).

Harp zenginlerinin özellikle 1917’den sonra neredeyse aniden ortaya çıkmaları ve sefahat düşkünlükleriyle de dikkatleri üzerlerine çekmeleri romanlarda keskin bir eleştiriyi ele alınmaktadır. Mahmut Yesari, *Çoban Yıldızı* (1925) romanında bu hızlı yükselişi işlemektedir:

...Eyüp’te kurban etiyle büyümüş, cebinde yalnız ıskat parası görmüş, çay içmek için kahvelerde ahbab arayan bir kısım türediler, vaktiyle önlerinden geçmeğe korktukları en mükellef lokantalarda fazla yanmış, az pişmiş, diye yemek beğenmiyorlar, tabakları istikrahla yere atıyorlardı (Yesari, 1925: 417 aktaran Tokar, 1996: 46).

*Zaniyeler’*de ise Fitnat’ın Konya’da olduğu 1-1,5 yıl içinde harp zenginine dönüşen eniştesi (Münevver Hanım’ın kocası) Nisan 1915’te şöyle bir adamdır:

Eniştem silik, alelâde bir adamdır. Yeni kafalı olduğu inancındadır. Çok konuşmaz. Hareketleri bayağıdır. Gerçi teyzem eniştemin uğraşları konusunda derhal kocasının yanlısı çıktı; zavallının o kadar fazla işi varmış ki, çok zaman gözleri uykusuz, eve sabaha yakın dönermiş. Hem yalnız bu kadar değilmiş. Ziyafetlerde bulunmak, kulübe devam etmek ve daha bilmem neler neler gibi bir çok uğraşları olduğunu da unutmamak lâzım olmuş... Daha birkaç gün önce bir kösele işinden yirmibin lira kadar bir para vurmuş (Bu deyim eskiden dolandırıcılığa işaretti, şimdi ise zekâ ile para kazanmak anlamına kullanılıyordu). Eniştem bütün yüksek mevki sahibi kişilerin gözdesiymiş. Nâzırların yanında bir dediği iki olmuyormuş. Teyzem eniştemin son vurgunu olan yirmibin liradan bahsederken dudaklarını büküp küçümseyici bir şekilde: -Eniştenin on günlük kumar parasıyla bizim biraz masrafımız... dedi (Enis, 1989: 48).

Fitnat’ın arkadaşı, Bohem hayat yaşayan İclâl tüm bu sefahat ve dejenereasyonu içeriden eleştirme cüretine sahip bir morfin tutkunudur. Bir harp zengini portresini de İclâl’in ağzından okuruz:

Altı ay önce kimsenin tanımadığı bir adamdı. Bugün ise önemli bir Nezaretin müteahhitliğine kadar yükselmiştir. Hangi sermaye ile mi? Bugün memlekette kazanmak için halkın ahmaklığından daha büyük sermaye mi ararsınız? Sekiz ay

evvel evinde beş numara idare lâmbası yakan bu adam, bugün isterse bütün İstanbul'u ışısız bırakabilir. Bu adamın ayağı şalvarlı, başı sarıklıdır. Fakat bu dindar dış görünüşüne rağmen en yakın dostlarını şapkalılar oluşturur. O, İstanbul'un yürüyen bir yarasıdır. Ona zaman zaman Tokatlıyan'da, zaman zaman bir kumar masasında rastlarsınız. Kumarda bakarayı, Tokatlıyan'da su yerine şarap ve şampanyayı tercih eder. Buna sebep, etrafa kendisinin bir medrese yobazı değil, aydın ve modern bir kimse olduğu kanısını vermek içindir (Enis, 1989: 74-75).

İclâl'e göre bu adamları zarara sokmak, sosyal bir adalettir. Bu adamlar üç ay evvel namsız ve nişansız kimselerken birden yükselivermişlerdi. "Öyle bir tahtta oturuyorlardı ki, temellerinde açları, dulları, hastaları, yetimleri ve tüm acılarıyla koca bir halk kitlesi, koca bir memleket vardı" (Enis, 1989: 131).

Milli İktisat politikalarıyla zengin olan bu kesim aslında esnaftır. Osmanlıcılık siyasetinin tutmayacağını fark eden İttihat ve Terakki esnaf örgütlerine dayanmak zorunda kalmıştır ve kendisini destekleyecek her türlü güce de tavizler vermekten çekinmemiştir. Ayrıca bu esnaf örgütleri yerli bir ticaret burjuvazisinin nüvesi olarak görülmüştür. Sermet Muhtar Alus'un *Harp Zengininin Gelini*'nde, Eminönü esnaflarından olan Cevdet Efendi'nin Birinci Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan fırsatlarla zengin olması ve bu zenginlikle girdiği değişim süreci anlatılır. Üvey baba elinde büyürken Cevdet Efendi hayatı ve ticareti acı biçimde öğrenmek zorunda kalmıştır. Kendi çabalarıyla kurduğu ticarethanesi Balkan Savaşı sırasında "Asmaaltının belli başlı müesseseleri arasına katılmış"tır (35).

Umumi harp bir nimeti uzma oldu. Cevdet Efendi büsbütün kalanturlaşmıştı. Sıradaki beş altı dükkânı mağazasına katmış, ardiyeyi iki, üç misli büyütmüş, yazıhanesinin üstüne telefonu da oturtmuştu. Durmadan, çayır çayır telefon işliyor, zahire simsarları ortada cirit atıyor, variller, tenekeler, çuvallar bir taraftan arabalarla çıkıyordu (35-36).

Cevdet Efendi son derece dindar, ağzına içki koymaz, haremine sadık bir adamken zenginleştikçe ahlaki kuralları gevşetmeye başlar. Önce Tokatlıyan'da ahbaplarıyla oturmaya başlar, ardından içki içmeye başlar ve sonunda Alus'un çirkin ve yaşlı olarak tasvir ettiği bir Yahudi "bohçacı madama"yı (64) metres tutar. Cevdet Efendi'nin evine gelin olarak alaf-ranga bir hanım olan Suat'ın girmesine, evdeki hem gündelik hem de

ahlaki düzenin bozulmasına da bu Madam Violet neden olur. Suat Hanımla birlikte eve Batı tarzı mobilyalar, piyano, fino köpeği ve Batı tarzı yemekler girer. Cevdet Efendi'de ikinci bir dönüşüm Kandilzade ile ortak olduktan sonra gerçekleşir. Alus, Kandilzade'nin servetinin kaynağını açıklamamakla beraber ticaret yaptığını düşündürür. Ancak yazar Kandilzade'nin zenginliğini gösteren dış görünüşünü ayrıntısıyla betimler. 30-35 yaşlarındaki Kandilzade 40'tan yukarı yakalık takacak kadar tombuldur. Dişleri altındır. "Manda gözü gibi zümrütten bir boyun bağı iğnesi" takar.

Yeleşin üst cebinde kehribar ağızlık, platinden bir kukon kalemi; alt ceplerin bir tarafında, serçe parmak kalınlığında altın kordona takılı, K markalı kronometre saat; öte tarafında, kordona merbut, mineli küçük bir esans şişesi. Caketin dışındaki üst cebinde, gene K markalı bir ipek mendil ve mürekkepli altın kalemin çengeleli. Alt ceplerde bermutat K markalı yeşil altından sigara tabakası; keten mendil; içinde ne olduğunu ve kime verileceğini Allahla kendisi bilen bir kuyumcu kutusu; mahfaza içinde altın kenarlı mavi gözlük. Bu saydıklarımız solda sıfırdı. Asıl iş, ceketin iç ceplerinde idi. Her iki yan da şişkin mi şişkindi. ... Kandilzadenin indinde para, pul mesabesinde idi; ufaklığın esamisi yoktu. ... Herhalde deniz aşırı bir yerde oturuyordu ki her sabah on ile on bir arası, (Mercedes) marka hususî otomobili, kendisini köprüde beklerdi. Boyu kamyon kadar uzun, içi saltanat arabaları kadar ziynetli olan bu otomobili görenler, bakakalırlar, Harbiye nazırının yahut Bahriye nazırının zannederek yanı başından savuşuverirlerdi (129-131).

Cevdet Efendi Kandilzade ile ortaklığa giriştikten sonra adını değiştirip Mevlützade yapar ve dükkânlarındaki tabelaları da buna göre değiştirir. Bu uydurma addaki "zade"lik ticari itibarını arttırır beklentisine sahiptir. Artık Avratpazarı'ndaki evine de tahammül edememektedir, Mahmut Paşa'nın Vezneciler'deki konağına taşınılır, yeni mobilyalar alınır, daha fazla hizmetçi tutulur. Cevdet Efendi sakalını kestirir, bıyıklı haliyle eve gidince karısı ve kayınvalidesi tarafından hırsız sanılacak kadar yabancılaşır. Kendisine altın saat, altın gözlük alır, kıyafetlerini Kandilzade örneğinde yeniler. Bir mahalle kızı olarak yetiştirilmiş kızı Bedriye'ye Fransızca öğretmeni tutulur ve piyano alınır. Cevdet Efendi zamanın alafrangalık modası götürdüğünden bahisle evde kadınların da misafire çıkmalarını söyler. Önceden Suat Hanım'ın 'tango'luğundan şikâyetçi olan Cevdet Bey'in kayınvalidesi bu yeni düzene hızla uyar, hatta

misafirlerle likör içmeyi adet haline getirir. Avratpazarı'ndaki evde sürekli tutumluluktan yana çıkan kayınvalide yeni kıyafetler diktirmiş, eski ahbablarını da görmez olmuştur. Artık kayınvalidenin eleştirileri alafraanga gelin Suat'tan, bu düzene ayak uyduramamış olan kendi kızına dönmüştür. Kızını miskin bulur, damadının yerinde olsa çoktan odalıkları dizmiş olacağını, üstüne bir de "kantocu karılar"dan getireceğini söyler. Ama damadı bunları yapmamaktadır, çünkü "Cebi para görme ile insan adam olur mu? Doğrusunu istersen o da Allahın öküzü" (294).

Metresler ve onlar yolunda harcanan paralar da bu sosyal tiplerin özelliklerindedir. *Harp Zengininin Gelin'i*'nin Kandilzadesi metres tuttuğu Suat Hanım'ın sigarasını elmaslı kehribar ağızlıkta sunar; sigara Rejiye özel yaptırılmıştır ve elli liralık banknotla yakılır (295). Kandilzade, Suat Hanım'la geçireceği ilk gece yatağın üstünü banknotlarla kaplatmıştır (305). Reşat Enis ise *Kanun Namuna*'da "ticaret aleminde hatıra hayale gelmez entrikalar çeviren banger" (1932: 129) Bülbülzade Salih Bey'in metresi Mebrure'nin gözünden bu durumu şöyle anlatır:

Artık meşhur bangerin, Bülbülü Zade Salih beyefendinin metresi Mebrure hanumefendiyim. Salih bana Şişlinin en büyük apartmanlarından birinde muhteşem bir daire kiraladı. Bin bir itina ile döşedi, dayadı. Emrime çifter çifter hizmetçiler verdi. Şimdi şık bir otomobilim, bir de hepsinden iyisi, genç, güzel bir şoförüm var (133).

Salihin ne çok dostu var! İstanbul'un parmakla gösterilen Tüccarlarını burada tanıdım. Yüzbinlerce lira ile oynayan bu iri gövdeli, mağrur insanlar, ayaklarının ucunda secdeye kapanıyor, yalvararak, türlü güllünç yapmacıklarla, aşk ve vuslet dileniyordu. Sarman Zade Şevket bey, Ali bey, Kara Oğlan Zade Bedri bey, Kaptan oğlu Mitat bey. Hep vagon tüccarlarının en ilerisinde gelenleri. [...] Salih hiç kıskanç değil. Kaç defa beni ehbablarıyla, dostlarıyla baş başa, dizdize, dudak dudağa yakaladı da. Şaşıyorum ona. Acaba beni sevmiyor muydu? Hayır. Eminim ki ömründe çıldırması sevdiği ilk kadın benim. O halde? Bunun cevabını bir türlü bulamıyorum. Yoksa metresini esirgemiyecek derecede, tüccar arkadaşlarına merbut muydu? (134).

"Savaş sonunda İttihat ve Terakki hükümeti dağılıp gidince, çıkarını, bu kere, emperyalist İtilaf Devletleri'nin işbirlikçisi olmakta gören bu zümrede, Batı hayranlığı nihayet vatan hainliğine dönüşür" (Moran, 1990: 202). Berna Moran'ın değindiği vatan hainliği harp zenginlerinin mütareke dönemindeki bu davranışlarıyla ilgilidir. Savaş sonunda, İttihat ve

Terakki'nin dağıldığı ve İstanbul'un işgal edildiği bir ortamda, milli burjuva yaratmak adına göz yumulan karaborsacılıktan zenginleşenler 'koz-mopolitliğe' açık/yatkın bir kesime dönüşürler. 'Milli duygularını kaybetmiş' gibidirler. Yeni siyasal gücün temsilcileri olan işgal kuvvetlerinin subaylarıyla görüşmeye başlar, bu defa onları salonlarında ağırlamaya girişirler. Yeni yeşermekte olan Müslüman-Türk ticaret burjuvazisinin zenginlikleri siyasi güce bağımlıdır. İttihat-Terakki'nin düşmesi ve işgal kuvvetlerinin, özellikle de İngilizlerin İstanbul'da hâkim güç haline gelmesi bu yeni zengin kesimin işgal kuvvetlerini kendisine yeni dayanak olarak görmelerine neden olur. Bu durum Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* romanında artık iktidardan düşen İttihatçı Adnan Bey'in salonu yerine İngilizlere yakın Nazım Bey'in salonunun revaçta olmasıyla anlatılmıştır. Zenginlik ve vatanperverlik aynı kahramanda bir arada olamayan özellikler olarak romanlarda ifade edilmiştir. Mahmut Yesari'nin *Pervin Abla* romanında Nahit Refik askerden kaçtığını itiraf etmektedir; çünkü vatanî hislerinde tereddütlüdür:

Ben; kâfi derecede vatanperver değilsem kabahat benim mi? Bugün otuzuna yaklaşıyorum. Çocukluğumuz, gençliğimiz rezil bir istibdat idaresi altında riyadan, dalkavukluktan, müdahaneden başka ne gördü, ne öğretti; neye şahit oldu? "Vatanım!" demeğe cesaret edebilir miydin? Ben ve benim gibiler tahkir edilmeliyiz. Muzaffer, bize herkes acımalıdır (1967: 72).

Mütareke döneminin alafranga zenginleri Anadolu'daki savaşı görmezden gelirler. Peyami Safa *Mahşer*'de işadamı ve tüccar Mahir Bey ile milletvekili Alâaddin Bey'in "el ele vermişler levazımın ambarını iki büyük fare gibi" yuttuklarını, yolsuzluklarla büyük paralar vurduklarını anlatır. Muazzez'in zorla bu vurgunculardan Alâaddin Bey'le evlendirileceğine isyan eden Nihad'a Peyami Safa şunları söyler:

Vatanları yok, vicdanları yok, Allah'a da, güzelliğe de, fazilete de inanmıyorlar, bunu anladık, peki? Para için mi yaşıyorlar? ... Çanakkale'de gözlerimin önünde kafaları futbol topu gibi koparak havaya fırlayan Türk gençleri bunlar için mi can verdiler? Tevekkeli değil, ordu, ahali açlıktan, hastalıktan kırılıyor. İki milyon kilometre murabba arazinin mahsullerini İstanbul'da üç beş yüz kişi yiyor. Yine kör boğazlarına doymuyorlar. ... İnsan vatanperver olduğuna değil enayi yerine konduğuna yanyıyor. ... Biz mebus Alâaddin Bey için mi harp ettik? (2000: 93).

Sözde Kızlar' da ise Peyami Safa Kurtuluş Savaşı yıllarında Şişli'nin alafrağa çevresini, sefaret müsteşarı merhum Nafi Bey ailesi örneğinde sunar. Bu insanlar çay davetlerinde, partilerinde Anadolu'daki savaşa karşı ilgisizdirler. Nadir'in Anadolu'daki çatışmalarla ilgili haberleri, Nafi Bey'in ailesi için hiç bir anlam taşımaz, salonda Mebrure hariç kimsenin ilgisini çekmez (Safa, 2000: 57). Nadir Mebrure'ye bu çevrenin insanların- dan korkmasını, vücudunu ve kalbini sakınmasını söyler (81).

Zengin ailelerin işgal kuvvetleri subaylarını evlerinde ağırlamaları, Müslüman-Türk kadınların bu subaylarla dans etmeleri hem vatan hainliği hem de mili namusun lekelenmesidir. Suat Derviş *Emine'* de bu danslı eğlencelerin savaşta ailesini kaybetmiş bir genç kız için ne kadar uzak olduğunu anlatır: “Şehrin zengin mahallelerinde, işgal ordusu zabıtları, müterreddi zengin Türk evlerinde ve Levanten aileler içinde sabahlara kadar dans edip eğleniyorlar” (1931: 71). *Ankara'* da genç subay Hakkı Bey ilk tanıştıkları zaman Selma Hanım'a İstanbul'da Türk kadınlarının gerçekten “ecnebi zabıtlarıyla” (2008: 62) dans edip etmediklerini *endişeyle* sormuştur. *Sodom ve Gomora* ise mütareke devrinde zengin ailelerin işgal kuvvetleri subaylarıyla çirkin ilişkileri üstüne kurulmuştur. *Zaniyeler'* de romana hâkim olan cinsellik üstüne kurulu ahlak anlayışı yabancılarla ilişkiler söz konusu olduğunda daha da katılaştır. İclâl “Memleket ileri gelenlerinin Almanyalı veya Viyanalı bir tretozu metres almaları ve böylelikle Alman dostluğunu içli dışlı ve ailevi bir hâle getirmek savaşın son çirkinliklerinden biridir” (Enis, 1989: 150) der.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında harp zenginlerinin sefahatiyle başa baş giden ahlaki çöküntü Osmanlı-Türk toplumuna özgü değildi. Almanya'da da enflasyonun artışı ve gündelik ihtiyaçların temininin güçleşmesi ile harp zenginleri ortaya çıkmıştı (Fergusson, 1975: 28). Harp zenginlerinin etkinlikleri özellikle 1917'den sonra Almanya'da toplumsal huzursuzluk nedeni olmuştu. Bu durumu en çarpıcı şekilde yansıtan G.W. Pabst'ın *Die freudlose Gasse* (1925) filminde Greta Garbo ve Asta Nielsen fakir düşmüş orta sınıf ailelerin gece kulüplerinde fahişeliğe sürüklenen kızlarını canlandırmışlardır. Filmde, bir yanda uzayıp giden yiyecek kuyrukları, öte yanda spekülâtörlerin ve harp zenginlerinin gece yaşamı kuru bir gerçekçilikle anlatılmaya çalışılmıştır (Deren, 1997). Yusuf

Akçura bu hali “her yerde ve her zaman olduğu gibi, Türk kapitalizması dahi, ilk devresinde knar ve zevkten gayri esas ve gaye gözetmemeye temayül ediyor” diyerek özetliyordu (Ünüvar, 2004: 134).

Berna Moran’ın da belirttiği gibi erken cumhuriyet dönemi romanında “alafranga” kesimler karşısındaki tutum, Tanzimat dönemindekinden farklıdır. Osmanlı İmparatorluğu’nun merkantil kapitalizme açıldığı ve Müslüman-Türk ticaret burjuvazisinin olmadığı Tanzimat dönemi romanlarında ortaya çıkan sosyo-psikolojik tip olarak “züppe”nin ekonomik işlevi tüketimle sınırlıdır. Bu mirasyediler, müsrifliğinin bedelini borç ve yıkımla öder. Cumhuriyet sonrası romanlarda ise harp zengini, vurguncu, alafranga kesimin zenginliğinin bedelini, geniş bir toplum kesimi giderek artan yoksulluk ve sefalet ile öder. Bu yoksullaşan kesimi de büyük ölçüde sivil bürokrasi oluşturmaktadır (Findlay, 1986: 86). Harp zengini tasvirlerinde en göze batan özellikler, zevke, eğlenceye düşkünlük ve lüks tüketim, çoğu insanın yiyecek ve giyecek bulmakta zorluk çektiği, savaşta veya salgın hastalıklarla ölümlerin arttığı bir dönemde toplum düşmanlığı/ vatan hainliği olarak görölmüştür. Köyleri düşman tarafından yakıldığında annesini ve kardeşini kaybeden, babası da cephede ölen Emine’nin evlatlıktan ev içi köleye dönüşen acıklı yaşamını anlatırken Suat Derviş bu sıkıntılar karşısında sefahat âlemlerinin acayıpliğini hissettirmeye çalışır:

Boğaziçinde, bir yalının önünden kalkan küçük bir çatana Marmaraya doğru, Adalara doğru açılıyor... Patlayarak açılan şampanya şişelerinden köpükler, dudaklardan kahkahalar ne kadar mebzul dökölüyor. Matemlere bigâne eğlenen bu kadınlarla bu erkekler kimdir? Bunlar niçin böyle neş’eli? ... Çok güzel bir kadın sesi ‘Schubert’in Barkarollunu söylüyor. Boncuklarla işlenmiş gece elbisesinin çıplak bıraktığı kollar ve omuzlarda, mehtabın altında bir heykel güzelliği var. Bilinmiş bir harp zengini, bu akşam çatanasında yüksek ahpaplarına Marmara üstünde bir ziyafet veriyor” (1931: 55).

Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan harp zengini tipi 1930’lardan itibaren romanlardan silinir. Onun yerini komprador burjuvazi alacaktır. Artık mesele milli iktisat politikalarının ortaya çıkardığı görgüsüz zenginler değil, sınıflı toplum ve onun yaratacağı antagonizmalardan nasıl kaçınılacıdır.

Devletçilik, Halkçılık ve Zenginlik

1930'lara gelindiğinde neredeyse 20 yılı aşkın bir süredir devam eden devlet politikası sonucu yabancı sermaye ile işbirliği içinde olan ve imtiyazlı şirketlerin tekellerini elinde tutan bir komprador burjuvazi zengini ve zenginliği temsil ediyordu. Ne var ki bu kesimin zenginliği topluma kalkınma ve refah olarak yansımıyordu. Milli iktisadın beklenen başarıyı sağlamaması ile 1929 ekonomik krizinin etkileri birleşince izlenmekte olan liberal politikalar gözden geçirilmiş ve devletçilik, kapitalizm ile komünizm arasında bir üçüncü seçenek olarak Kemalizm'e eklenmiştir. Devletçilik ilk kez 30 Ağustos 1930'da Başbakan İsmet İnönü tarafından Sivas'ta bir demiryolu açılışındaki konuşmada telaffuz edilmiştir (Yerasimos, 1990: 105). Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Mayıs 1931'deki kongresi sonrasında da parti programına Kemalizm'in altıncı ilkesi olarak girmiştir. 1931 Programında devletçilik şöyle tanımlanmıştır:

Ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde –bilhassa iktisadi sahada- devleti fiilen alakadar etmek mühim esaslarımızdandır.

1937'de diğer ilkelerle birlikte devletçilik ve halkçılık da Anayasa'ya eklenmiştir (Ozay, 1983: 50). Devletçilik milli kalkınmayı öngördüğü ölçüde mili burjuvazi yaratma hedefi ile uyumludur. Fakat devletçilik, milli iktisat politikasından farklı olarak kişisel girişime ve ticarete daha az vurgu yapar ve doğrudan devlet etkinliklerine daha fazla güvenir (Yılmaz ve Şahin, 2006: 68).

Bu yeni siyasal ve ekonomik tercih, romanlarda zengin ve zenginliğin milliyetçi/halkçı kaygılarla birleşerek halkı/milleti savunmak adına, kimi zaman toplumcu olduğunu düşündüren bir dille eleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Hüseyin Rahmi Gürpınar *Ben Deli Miyim?*'de şunları söyler:

Bizde işlerin kapısı iki anahtarla açılır: Yaltaklanma, rüşvet. Buradaki Rum, Ermeni, Yahudi dalaverecileri hep bu iki anahtarı kullanmaktaki ustalıklarıyla milyoner olmuşlardır. Bu iki maymuncuğu sonunda cumhuriyet idaresine de uydurdular. Memleketin kurtarılması için akıtılan kanların kızıl buharı daha kuru-madan, sakat gazilerimiz kör, topal, aç taksir sokaklarda dolaşır, şehit aileleri

yokluktan can verirken, bugün parsayı kimlerin topladığını görmüyor musun? (1996: 33).

1930 sonrasında Kemalizm'in ideoloğuna soyunan Kadrocular kapitalist ve komünist sanayileşmeyi millet içinde sınıf ayrılıklarını ve kavgalarını ortaya çıkaracağı gerekçesiyle reddetmiş, "Türk Devleti'nin kendine özgü milliyetçilik anlayışından kaynaklanan devletçi bir sanayileşmeyi istemişlerdir" (Vedat Nedim Tör Kadro #24' ten aktaran Keskinkılıç, 1998: 35). Mustafa Türkeş'in "vatansever sol" olarak tanımladığı Kadroculara göre, devlet milleti temsilen ve millet adına ekonomik ve toplumsal yaşamı düzenlemekle yükümlüdür (2001: 107). Böylece devletçiliğı liberalizm ile sosyalizm arasında özgün bir üçüncü yol olarak göstermeye çalışmışlardır (Yılmaz ve Şahin, 2006: 69; Bayar, 1996: 776).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kadrocular içerisinde Marksist kökenli olmayan tek yazardır. Romanlarında ve makalelerinde kültürel seçkinlerin kendilerini kandırmalarına ve 'halktan' kopukluklarına dikkati çekeerek Kemalist reformların eleştirel sesi olmuştur (Ahıska, 2003: 376). Son yirmi yılın milli iktisat politikalarını ve sonucunda oluşan zenginleri *Ankara* romanındaki Hakkı Bey ve Murat Bey tipleri ile eleştirmiştir. Yakup Kadri'nin devletçiliğı ise yine aynı romanın ütöpik bir gelecek kurguladığı son bölümünde gözler önüne serilir. Geleceğin toplumunda herkes devlet çalışandır, toplumsal uyumun yegâne kaynağı devlettir (Karaömerlioğlu, 2002: 129). *Ankara*'nın üçüncü dönemi olan 1933 sonrasında Selma Hanım'ın kocası Neşet Sabit'in yazdığı Kaltabanlar piyesinde ikinci dönemin –yani romanın yazıldığı zamanın– zenginleri eleştirilir:

Neşet Sabit'in bu piyesi *satirik* bir eserdir. Bundan kendi keselerini doldurup, kendi rahat ve refahlarını temin ettikleri için artık memleketi tozpembe bir renk arkasından gören, illeti azamî tokluk ve bolluğā ermiş farzeden ve artık inkilâbın durduğunu veya durması lazım geldiğini söyleyen *opportunist* tiplerin yergisi yapılmakta idi. Nasıl ki, onyedinci asır edebiyatında ilk defa olarak 'Pinti' ve 'Mürâî' tipleri Molière'le adeta klasik birer mizah örneğı haline girmişse Neşet Sabit de bu 'Kaltaban' tipinin inkilâp edebiyatında ebedî bir maskara modeli olarak kalmasını istiyordu (2008: 192).

Neşet Sabit'in bu piyesi, Büyük Devlet Tiyatrosu'nda Atatürk'ün huzurunda sergilenir ve ondan büyük övgüler alır: Yakup Kadri, Kemalist reformlara en büyük tehdit olarak kişisel zenginliklere işaret etmektedir.

Yakup Kadri'nin bir ütopya olarak kurguladığı *Ankara* romanının üçüncü döneminde zengin olarak tanımlanabilecek bir kesim yer almaktadır, bu kesim çeşitli şekillerde tasfiye olmuştur. Hakkı Bey bir yabancı kadının peşinden İstanbul'a yerleşmiş, Ankara'daki siyasi çevreden böylece uzaklaşmıştır. Murat Bey'in ailesi dağılmış, kendisi Avrupa'da dolaşarak yaşamaktadır. Bu ütöpik dönemde zenginler yoktur, dağılmışlardır; çünkü Yakup Kadri'ye göre devletçilik, milliyetçilik ve çağdaş bilim ile ülkenin kalkındığı bu noktada toplumun tepkisini çekecek türden bir zenginlik de olmayacaktır. Kısacası, sağlıklı bir toplumda zengin olmaz.

Bu zenginliğin azınlığa ait ve halktan kopuk niteliği Ankara'da Tacettin Mahallesi ile Yenişehir arasındaki karşıtlıkta göze çarpar. Bu daha çok İstanbul için dile getirilen, Nişantaşı, Şişli, Galata, Harbiye ile Fatih, Aksaray, Üsküdar arasında kurulan karşıtlığın bir benzerinin Ankara versiyonudur. Bir taraf çamur ve karanlık içindeyken diğer taraf elektrikli sokak lambalarıyla geceyle gündüz gibi aydınlıktır. Yenişehir'de evlerin her biri içi ve dışı sahibinin zenginliğini yansıtacak şekilde stilize edilmiştir. Yakup Kadri bu karşıtlığa soğuk-sıcak nitelemesini uygun görmüştür. Yenişehir'de bir "benlikçilik kalesi" gibi birbirinden kırk elli metre uzakta duran evlerin içinde kendi kabuğuna çekilmiş aileler yaşar ve bir mahalle yaşamı oluşmaz (149). Bu soğuk atmosfer, buradaki soğuk aile düzeni Selma Hanım'ın "sıcak ve samimi ruhuna" uymamaktadır, Tacettin Mahallesi'ndeki eski hayatına ve tanıdıklarına özlem duyar, çünkü orada sefalette ve azapta ortak olunan, daha insani bir hayat vardır. Ancak, Selma Hanım, Tacettin Mahallesi'ndeki evine kürk mantosu ve topuklu ayakkabıları içinde döndüğünde kendisi ile o kadınlar arasında asla kapamayacak uzaklıkla yüz yüze gelir.

Halkla elitler arasındaki kopukluğu Yakup Kadri balo tasvirinde iyice ortaya koyar. "Zarafetin en ileri şartlarını yerine getirmek asriliğin ihmal götürmez şiarı"dır anlayışıyla yaşayan bu çevreleri "ağırlaştırılmış birer sinema şeridi gibi seyre dalan yerliden ve köylüden mürekkep sokak kalabalığı için, hiç şüphesiz balo denen şey burada [Ankara Palas'ın kapısının önünde] başlıyor ve burada bitiyordu" (110). Yakup Kadri *Ankara*'da baloların, Yenişehir'deki evlerin temsil ettiği Batılılık, zenginlik ve bunlara denk tüketim biçimleri ile halkın yaşadığı yoksulluğu karşı karşıya resme-

derken aslında yeni rejimin kalkınma anlayışını eleştirmektedir. Bu eleştiri Yakup Kadri'nin *Kadro* dergisi içindeki yerinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Devletçilik ve halkçılık bu dönemde birbirini tamamlar. Yeni rejimi sosyalist bir anlayışla yorumlamak isteyenler için de önemli bir meşruiyet zemini sunar. Bu bakımdan gelir dağılımındaki eşitsizliği engellemekte halkçılık öne çıkar. Refik Ahmet Sevengil vurgunculukla elde edilmiş servetlere yönelik eleştirisini halkçılık ilkesine dayanarak açıklamaktadır:

Türkiye Halkçıdır ve sınıfsız bir ülkedir. ... Onun içindir ki inkılâpçı Türkiye, büyük toprağı olanların köylüyü, gündelikçiyi ezmesine göz yummadığı gibi kentte de fabrikatörün kazancını işçininkinden üstün tutmaz. Ne köy ağası, ne kent ileri gelenleri yeni Türkiyede başkasının sırtından geçinemez ve yaşayamaz (1933: 24).

Refik Ahmet'in *Açlık* romanı halkçı Gülseren Hanım üstüne kurulmuştur. Almanya'da eğitim aldıktan sonra İstanbul'daki salon hayatından soğuyup Anadolu'da bir şeker fabrikasının müdürlüğünü kabul eden Ahmet Turgut, bir Osmanlı seçkinidir. Köylülere ve kadınlara karşı olumsuz yargıları fabrikanın hukuk müşaviri yardımcısı Bayan Gülseren'i tanıdıkça değişecektir. Gülseren, Cumhuriyet'in yetiştirdiği yeni insanı temsil eder. Hukuk fakültesinden yeni mezun bu genç kadın köylüyle fabrika arasındaki ihtilafı çözümlenmiş, fabrikada İstanbul'dan gelmiş bürokratları çevre köylere yardımcı olmak için Halkevi üzerinden örgütlemiş ve fabrika çalışanlarının (işçilerin ve memurların) bir kooperatif kurmalarına öncülük etmiştir. Roman, Ahmet Turgut'un eski bir aşk yarısı üstünden, bir önceki nesil bürokrat-elitlerin halkla arasındaki uçurumu yeni yetişen özgür düşünceli, halkçı, köycü ve birey olabilen, ama halkı için büyük fedakârlıklardan da kaçınmayacak gençliğin kapatacağını anlatmaktadır. Refik Ahmet Sevengil, Gülseren gibi tek bir idealistin ne büyük değişikliklere kadir olduğunu ve önceki neslin "salon" adamlarının kendi küçük bencil dünyasından bu değişim ortamında dahi çıkamayacağını anlatmıştır.

Refik Ahmet Sevengil'in *Çıplaklar* romanıysa devletçi sanayileşme ve halkçılık destanıdır. Yazar bir yandan komprador burjuvaziyi çeşitli örnekleriyle yerer, diğer yandan kahramanlarıyla birlikte hakiki Türklüğü

arar. Romanın ana fikri Sevim'in "çıplaklar"ın ikili anlamının farkına varmasında gizlidir. Bir harp zengininin kızı olan, "çılgin ve şımarık bir zenginlik havası içinde büyümüş olan" (266) Sevim, arkadaşı Ülker'in fakirlere yardım çalışmalarına katıldığında görür ki;

Çıplaklar serbest vücut terbiyesi birliğinde, plâjda ve zengin ahbablarının salonlarında gördüğü kimselerden ibaret değildi; Sevim ve mensup olduğu sınıf, elmaslarını, ipeklerini, işlemelerini fazla bulup soyunurken giyecek gömleği ve yeni doğmuş çocuğunu saracak kundağı bulunmadığı için çıplak kalmış olanlar vardı! (271).

Ana kahraman Doktor Çetiner, *Çıplaklar'da* eğitilmiş gençliğin tüm iyi niyetleri ve iyi karakterini, kahraman ve savaş gazisi bir babanın soyundan olmasına rağmen toplumsal ve tarihsel koşullar içinde arayışlarını ve bocalamalarını temsil etmekle yükümlüdür. Sürekli eleştirmekle beraber Vural Bey'in dejenere çevresinden kopmakta güçlük çeker. Buradan kaçmayı başardığında ise "kozmpolit muhitte" (275) bohem hayatın içine yuvarlanır. Toparlanma sürecindeki ilk adım, Refik Ahmet'in Türk İstanbul adını verdiği ve Süleymaniye Camii, Mihrimah Camii, Rüstempaşa Camii, Sultanahmet Çeşmesi Acma Hüseyin Paşa Yalısı, belediyenin Beyazıt'taki şehir müzesi ve Topkapı Sarayı Müzesi ile canlandırdığı mekana Sirkeci istasyonunda uyanmasıyla gerçekleşir.

Hedefsiz, maksatsız, fakat ayakta, sağ ve Beyoğlundan her adımda biraz daha uzaklaşmakta olduğunu hissederek yürüyordu; çalışan, temiz kazanan ve güç yaşayan insanların şimdi bütün bir günün zahmetlerini dinlendirmek ve yarın sabah yine erkenden yeni bir günün ıztıraplarına hazırlanmak üzere rahat döşeklerinde iç ferahlığı ile uyudukları evlerin aralarında dolaşmak onu tedavi ediyor gibi idi; alın terini ekmeklerine katık ederek yaşayan kimselerin bu karanlık çatıların içinde nefes aldıklarını hissediyordu; Vural Gündoğdunun serveti bu insanların sırtından elde ediliyordu; Hüseyin Tokun devlet kasasından sızdırdığı banknot stoku bu kütlenin kuruş kuruş topladıkları geçim paralarından ayrılıp verilmiş vergilerle vücutta geliyordu; Sabri Uçarın dayandığı ecnebi sermayesi bu halkın yorgunluğunu istismar ediyordu; Marmara kıyılarından Haliç versanına kadar geniş yangın yerleri arasında merdiven merdiven yükselen iğri büğrü, kimi ahşap kimi taş, kimi beton evleriyle garip bir mimarînin karman karışık manzarasına gömülmüş bir ıztırap ülkesi vardır; vergiyi veren, askere giden, çalışarak geçinen ve sıkıntı çeken İstanbul buradadır; amele mahalleleriyle, fakir ve orta halli sınıfın yaşadığı bakımsız semtleriyle, iş yerleriyle, devlet daireleriyle, ilim müesseseleriyle, millî ve medenî âbideleriyle Türk İstanbul bu taraftadır (276-7).

Bu uyanışta Doktor Çetiner'i saran "antikite merakı" (281) Latifi Beyefendi ile dostluklarının başlamasına neden olur. Topkapı sarayında eski Türk eserleri müzesindeki görevini üç-beş kuruşluk maaş için yapmayan varlıklı bir adam olan Latifi Beyefendi Enderun'dan yetişmiş, Topkapı Sarayı'nda büyümüş ve çalışmıştır. Latifi Beyefendi'nin "insana bir mazi seyahati ... hissi veren, fevkalâde zengin, sanatla, zevkle döşenmiş, eski ve kıymetli eserlerle süslenmiş" (284) konağı alternatif bir zenginlik modeli sunar. Bu iki farklı zengin dünyayı Refik Ahmet şöyle karşılaştırıyor:

Çetiner, rüyasından uyanmış ve yirminci asrın müsbet, hakiki, reel İstanbuluyla karşı karşıya kalmıştı; bu, dokuz başlı bir efsane canavarı gibi her tarafından ayrı uğultular çıkan bir varlıktı; her büyük şehir gibi İstanbul da en zenginleri ve en fakirleri yan yana yaşatan bir yerdir; başka büyük şehirlerden farkı çokluk içtimai sınıfların kaşesini yapmış, hududunu çizmiş, semtini ayırmış olmamasıdır; pencerelerinden ışıklar ve kahkahalar dağılan sekiz katlı apartmanların arkalarında duvarları tenekeden kulübeler karanlıkta hıçkırırlar. Çetiner, zengin İstanbulda Vural Gündoğdu ailesi muhitini kötü bir Avrupa taklidi halinde bulmuş, buradaki şahsiyetsizlikten tiksinişmiş ve kaçmıştı; Lâtfî Beyefendinin muhiti ise zengin İstanbulun başka bir köşesiydi ki burada da yerlilik köhnelik çerçevesinden kurtulmadığı için hayatın arkasında kalmış, dinamizmden mahrum ve cansızdı; üstelik bu iki zıt muhitteki insanlar sâdece kendileri için yaşayan, ferdiyetlerinin hodgâm kulesi içine kapanmış, varlıkları içtimai unsurdan mahrum kimselerdi (291-292).

Refik Ahmet'in romanı da Yakup Kadri'ninki gibi bir ütopya ile biter. Ülker ve Doktor Çetiner evlenip Zonguldak'a yerleşirler. Ülker'in Sevim'e yazdığı mektuptan kömür üretiminin arttığını, Zonguldak yakınlarına Ankara'ya kadar bölgenin elektrik ihtiyacını karşılayacak bir termik santral yapıldığını, böylece Türk köylüsünün sanayi işçisine dönüşerek mahkum olduğu yoksulluktan kurtulduğunu öğreniriz. Refik Ahmet, İstanbul'daki dejenerasyondan ve genç neslin bocalamasından kurtuluşu sanayileşme için bireylerin her türlü fedakârlığı severek yapmalarına bağladığı romanını, ancak bu şekilde çıplakların giyineceği mesajıyla bitirir.

Refik Ahmet'in ve Yakup Kadri'nin ütopyaları önemli benzerliklere sahiptir. Ülker-Doktor Çetiner çifti ile Selma Hanım-Neşet Sabit çifti pek çok arayışlardan sonra bir ülkü yolunda bir araya gelirler. Bu ülkünün çerçevesini devletçilik ve halkçılık oluşturur. İki çift de çalışmaktan artan zamanlarını Anadolu'yu gezerek değerlendirirler. Aşklarının sağlamlığı-

nın ardında yeni Türkiye'ye olan bağlılıkları vardır. Osmanlı'yı temsil eden dejenere İstanbul'a karşı yeni Türkiye'nin sağlıklılığı her iki yazarın ütopyasında da jimnastik ile temsil edilir. Ülker, arkadaşı Sevim'e mektubunda "müessesenin [termik santral kastedilerek] geniş sahasında bir örnek elbiseli, mavi gömleklili, çevik ve sağlam vücutlu, genç işçilerin her sabah işe başlamadan önce birlikte jimnastik yapmalarını görsen bayılırsın" (365) diye yazar. Yakup Kadri'nin *Ankara*'sında yeni Türkiye'de yetişen nesil hem tiyatrocudur hem de koşucu olan Yıldız Hanım'ın kişiliğinde canlandırılır. Selma Hanım, önce biraz kıskansa da daha sonra her gün Stadyum'da egzersizlerini yapan, erkek çocuğu görünüşlü bu sade genç kadındaki "sıhhat"e (219) eşikle birlikte hayran olur. Bu nesilde Selma Hanım ve Neşet Sabit'in neslinin derinliği yoktur; çünkü o derini aramaktadır, "aldığı istikamet ve her gün biraz daha artan hızı buna manidir" (219).

Sonuç

Halide Edip Adivar, *Yolpalas Cinayeti*'nde zengine ve zenginliğe düşmanlığı açıklamaya çalışmıştır:

Serveti altı rakamdan fazla sayı ile gösterilen her adam göze batar, çene yorar. Bay Murat Sallabaş milyonerdi. Zenginlik fukaralık davası dünya kuruldu kurulalı güdüldü. Buna, halkın aç, tok davası dediği vardır. Aç: "Tok açın halinden anlamaz", der. Tok: "Açlar hasetçidir", der. Hulasa, aralarında bir uçurum ve daimî bir mücadele vardır. Son zamanlarda, sol taraf cereyanlarının kuvvetlenmesi, bu davayı daha bariz bir şekle soktu. Ve zengin adam servetini ne kadar namuskâr usullerle kazansa yine kâr etmiyor. Mutlaka hilesine ve aharnın hakkını verdiğine dair bir şüphe uyanıyor. Hele zengin müteahhit ise bu şüphe, kanaat hâlini alıyor. Ve eğer zengin bir de servetini teşhir eder, halk seviyesinden çok yüksek yaşarsa, kanaatın yanındaki haset, gayz ve kin hâlini alıyor. (2003:13-14).

Adivar'ın tanımladığı şüphenin gerekçesi, Türk-Müslüman zenginin, zenginliğinin siyasal otoritenin yarattığı imkanlar ve imtiyazlara bağımlılığında aranmalıdır. Söz konusu bağımlılık, zenginliklerini sarf etme biçimlerinde de zenginlerin bağımlı olmaları beklentisini doğurmuştur. Bu nedenle, safahat ile vatan hainliğinin, incelenen romanlarda yan yana getirildiği görülmüştür. Millî iktisat politikalarıyla İttihat ve Terakki'nin yaratmaya çalıştığı Müslüman-Türk ticaret burjuvazisinin savaşın sonla-

rında, özellikle İstanbul’da, aslen sivil bürokrat ailelerin oluşturduğu bir kesimi yoksulluğa itmiş olmasının getirdiği rahatsızlık cumhuriyet döneminde de artarak devam eder. Bu rahatsızlığın romanlarda dile getirilişi muhalefetin kendini ifade etme biçimi olarak görülmelidir. Muhalefetin hedefinde zenginliğin teşhiri vardır. Yeni zenginlerin sefahat ortamları, ahlaki yozlukları, görgüsüzlükleri, vatanperver olmayışları vurgulanırken yeni rejim bunlara izin vermemesi konusunda uyarılmaktadır. Kalkınma ve dolayısıyla Avrupa’nın hegemonyasından kurtulma çabaları içinde ortaya çıkartılan “yerli burjuvazi”, romancıların toplumsal eleştirisinin odağıdır.

Kalkınma, modernleşme ve Batılılaşma birbirini çağrıştıran kavramlardır. Zengin ile Batılı da Tanzimat’tan beri romanda hep bir arada durur. Lüks tüketim ile özdeşleşen şekilci ya da taklitçi Batılılaşmanın zenginlik eleştirisinin temel unsurlarından biri olarak kullanılması Tanzimat’tan 1940’lara dek süreklilik gösterir. Ahmet Mithat Efendi’den Peyami Safa’ya, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Refik Ahmet Sevengil’e edebiyat anlayışları ve siyasi görüşleri ne olursa olsun romanlarda, Batılı tüketim kalıpları üstünden işleyen bir Batılılaşma anlayışı ile zenginliğin eleştirisinin bir arada durması rastlantısal olmasa gerektir. Bu tüketim anlayışında kadının da özel bir rolü vardır. Kendi başına bir çalışma konusu olduğundan zenginlik ile Batılılaşmanın kesişme noktaları bu çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Sosyo-psikolojik tipler kompozit fotoğraflar gibi bize, bir adam değil ama bir grup adamın ortalama özelliklerine sahip hayali bir figür resmederler. Bu şekilde resmedilmiş bir figür olarak zenginin ahlaksız ve gayrimillî silueti imparatorluktan cumhuriyete değişmemiştir. Ancak devletçilik anlayışının devreye girdiği 1930 sonrası romanlarda işadammın yabancı ve gayri Müslim ile ilişkisine daha fazla dikkat çekilmiştir. Buradan yola çıkılarak devletçiliğin Kadrocuların da belirttikleri gibi milliyetçilikle ilgili bir ekonomi politikası olduğunu söylemek mümkündür. 1930 sonrası romanlarda kozmopolit zenginlik karşısındaki olumlu alternatif tip özüne, halkına, Türklüğüne dönen ve sanayileşmeye destek veren kahramanlardır. İronik olan, görünüşte devletçilik ve halkçılık adına toplumsal köklerini arayan kahramanların işçi sınıfına dönüşmüş köylüler görmekten duydukları mutluluktur: özü ararken mevcut kültürle hiçbir bağlantısı

olmayan bir ütopyaya çıkarlar. Bu ütopyanın da yazarlar için sanayileşmeye dayanan milli kalkınmayı ifade ettiğini görürüz.

Kaynakça

- Adivar, Halide Edip (1937; 2003). *Yolpalas Cinayeti*. İstanbul: Özgür.
- Ahıska, Meltem (2003). "Occidentalism: The Historical Fantasy of the Modern." *The South Atlantic Quarterly* 102(2/3): 351-379.
- Ahmad, Feroz (1999). *İttihatçılıktan Kemalizme*. İstanbul: Kaynak.
- Alus, Sermet Muhtar (1934). *Harp Zengininin Gelini*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Bayar, Ali H. (1996). "The Developmental State and Economic Policy in Turkey." *Third World Quarterly* 17(4): 773-785.
- Boratav, Korkut (2002). "İktisat Tarihi (1908-1980)." *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye: 1908-1980*. cilt 4. Sina Akşin (der.) içinde. İstanbul: Cem. 297-380.
- Deren, Seçil (1997). *The Cradle of Modernity: Art and Politics in Weimar Republic: 1918-1933*. Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Derviş, Suat (1931). *Emine*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Enis, Reşat (1932) *Kanun Namına*. İstanbul: Sühulet Kütüphanesi.
- Enis, Salâhaddin (1924; 1989). *Zaniyeler*. İstanbul: İletişim.
- Fergusson, Adam (1975). *When Money Dies: the Nightmare of the Weimar Collapse*. Londra: William Kimber.
- Findlay, Carter V. (1986). "Economic Bases of Revolution and Repression in the Late Ottoman Empire." *Comparative Studies in Society and History* 28(1): 81-106.
- Güntekin, Reşat Nuri (1924; t.y.). *Gizli El*. İstanbul: İnkılâp.
- Göknar, Erdağ (2008). "The novel in Turkish: narrative tradition to Nobel prize." *The Cambridge History of Turkey: Turkey in the Modern World*. Cilt. 4. Reşat Kasaba (der.) içinde. Cambridge: Cambridge University Press. 472-503.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1996). *Ben Deli Miyim?* İstanbul: Özgür.
- Kacıroğlu, Murat (2009). "Millî Mücadele ve Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Harp Zenginleri." *Karadeniz Araştırmaları* 20: 117-136.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1928; 2004). *Sodom ve Gomora*. İstanbul: İletişim.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1934; 2008). *Ankara*. İstanbul: İletişim.
- Karaömerlioğlu, Asım (2002) "The Peasants in Early Turkish Literature." *East European Quarterly* 36(2): 127-153.
- Kazgan, Gülten (2004). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Keskinkılıç, Erdoğan (1998). "1930'lu yıllarda Cumhuriyet'in Ekonomi Politikası Tartışmaları: Kadrocularda Devletçilik." *Toplumsal Tarih*: 58: 34-37.
- Moran, Berna (1990). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış: Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*. İstanbul: İletişim.
- [Morkaya], Burhan Cahit (1934). *Düinkülerin Romamı*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Opperman, Serpil (2006). *Postmodern Tarih Kuramı: Tarihyazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*. Ankara: Phoenix.
- Ozay, Mehmet (1983). "Turkey in Crisis: Some Contradictions in the Kemalist Development Strategy." *International Journal of Middle East Studies* 15(1): 47-66.
- Safa, Peyami (1923; 2000) *Sözde Kızlar*. Ötüken: İstanbul.
- Safa, Peyami (1924; 2000). *Mahşer*. İstanbul: Ötüken.
- Safa, Peyami (1931; 2008). *Fatih-Harbiye*. İstanbul: Alkm.
- Sertel, Sabiha (1987). *Roman Gibi*. İstanbul: Belge.
- Sertel, Zekeriya (2001). *Hatırladıklarım*. İstanbul: Remzi.
- Sevengil, Refik Ahmet (1936). *Çıplaklar*. İstanbul: Vakıf Gazete, Matbaa, Kütüphane.
- Sevengil, Refik Ahmet (1937). *Açlık*. İstanbul: Vakıf Gazete, Matbaa, Kütüphane.
- [Sevengil], Refik Ahmet (1933). *Bizim İsteddiğimiz Edebiyat*. İstanbul: Bürhaneddin Matbaası.
- Timur, Taner (1991). *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. İstanbul: Afa.
- Toker, Şevket (1996). *Romancı Yönüyle Mahmut Yesari*. İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Toprak, Zafer (1995). *İttihat-Terakki ve Devletçilik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ünüvar, Kerem (2004). "İttihatçılıktan Kemalizme, İhyadan İnşaya." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi*. Cilt 1. Tanıl Bora, M. Gültekingil (der.) içinde. İstanbul: İletişim. 129-142.
- Veeser, H. Aram (1989) "Introduction." *The New Historicism*. H. Aram Veeser (der.) içinde. New York: Routledge. ix-xvi.
- Yazar, Mehmet Behçet (1937). *Genç Romancılarımız ve Eserleri*. İstanbul: Ahmet Sait Basımevi.
- Yerasimos, Stefanos (1990). "Tek Parti Dönemi." *Geçiş Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Belge Yayınları. 76-111.
- Yesari, Mahmut (1927; 1967). *Pervin Ablası*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Yılmaz, Cevdet ve Mustafa Şahin (2006). "Modernity and Economic Nationalism in the Formation of Turkish Nationalism." *Mediterranean Quarterly* 17(2): 53-71.
- Türkş, Mustafa (2001). "A Patriotic Leftist Development Strategy Proposal in Turkey in the 1930s: the Case of the Kadro (Cadre) Movement." *International Journal of Middle East Studies* 33: 91-114.